С18

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

САНЖАРОВЕЦЬ Валентина Миколаївна

УДК: 130.2:342.841(043.3)

КОРУПЦІЙНИЙ ДЕЛІКТ ЯК ПРОЯВ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ: КУЛЬТУРНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

09.00.03 – соціальна філософія і філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2014

11402
НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології та соціальних технологій Національного авіаційного університету, Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор **Полисаєв Олександр Павлович,** Національний авіаційний університет, професор кафедри політології та соціальних технологій.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор **Остроухов Володимир Васильович**, Національна академія Служби безпеки України, завідувач кафедри філософії;

кандидат філософських наук, доцент **Куліченко Володимир Вікторович**, Одеський національний морський університет, завідувач кафедри філософії.

Захист відбудеться 28 листопада 2014 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, Україна, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, Україна, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 27 жовтня 2014 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження корупційного делікту визначається перш за все параметрами трансформації інформаційного суспільства, яке втягує в свою орбіту сотні мільйонів людей, що потребує радикального перегляду апробованих тисячоліттями підходів, коли визначальним чинником розв'язання проблем виступали силові методи. Однак сучасний рівень цивілізаційних змін дає підстави вважати, що такого роду методи стають небезпечними та все більше втрачають свою необхідність. Формування нового типу соціальних взаємин має основуватись виключно на правовідносинах, основним завданням яких виступатиме регуляторна функція.

Вказані трансформації можуть бути реалізованими в спільнотах, де норми права розглядаються як адекватний суспільним потребам інструментарій поведінкових моделей всіх без винятку її членів та протидії порушенням, які мають суттєві відмінності на різних щаблях суспільної ієрархії. Адже верхні суспільні прошарки, маючи ресурсне забезпечення, прагнуть підкупити представників у вищих ешелонах влади, що і є засадничим чинником корупції. Водночас діяння такого роду починають передаватись на нижчі щаблі системи державного управління, перетворюючись на потужну суспільну проблему. Така соціальна ситуація стає можливою за умови розмивання традиційних морально-етичних норм, коли в масовій свідомості змінюються суспільно значимі аксіологічні установки, а соціальні інституції, які здійснювали вплив на суспільну мораль (церква, школа, сім'я тощо) втрачають своє попереднє значення, таким чином в суспільстві набувають домінуючого характеру певні духовні конструкти, які можна тлумачити, як соціальна девіація. Подібна соціальна ситуація є характерною для нинішнього стану нашої держави, де навіть корупційні дії розглядаються в якості засобу виживання. Можливим це стає в тих спільнотах, де суспільство втрачає контроль над бюрократичним апаратом, дозволяючи йому перетворюватись на незалежну від соціуму верству із власними інтересами.

Слід зазначити, що суб'єктами корупційних дій виступають організовані злочинні угрупування, в інтересах яких чиновництво здійснює певні протиправні вчинки. Водночас на рівні широкого загалу такого роду діяльність набуває характеристик корупційного делікту, тобто отримання винагороди за певні дії в інтересах зацікавлених осіб. Більшість науковців тлумачать корупційний делікт як незначне правопорушення, адже воно здійснюється особами, що не мають статусу державного чиновника. Однак масовий характер вчинення корупційного делікту і є тим підґрунтям, на основі

якого і виростає справжня корупція. Слід визнати, що запобігання корупції в суспільстві неможливе без подолання корупційного делікту на масовому рівні, тлумачення його в якості аморальної та протиправної дії. До того ж успішна боротьба із зазначеним соціальним злом повинна корелюватись із подоланням тіньової економіки, як живильним середовищем корупції. Запропоноване дисертаційне дослідження є чи не першою спробою теоретичного аналізу корупційного делікту, що дало можливість синтезувати результати теоретичних розвідок цілого ряду наук на основі соціально-філософського дискурсу.

Ступінь розробленості теми дослідження. Ідеї, які втілились у сучасних теоретичних поглядах на корупцію, можна відшукати вже в роботах Солона, Платона, Аристотеля, Демокріта, Цицерона, Н.Макіавеллі, Т.Гоббса, Дж.Локка, Ж.Руссо, Ж.Бодена, Ш.Монтеск'є, Б.Спінози, І.Канта, Ф.Гегеля, Й.Фіхте. Акцент на соціальній природі корупції як прояву соціальної девіації західної цивілізації, знаходимо в працях З.Бжезінського І.Бентама Е.Дюркгейма, М.Вебера, К.Маркса, А.Ослунда, А.Рутковськи та ряду інших дослідників.

Різноманітні аспекти такого явища як корупція, хоч в ті часи такого поняття не було загальновживаним, а йшлося про чиновництво, хабарництво, досліджували в Російський імперії: О.Алексєєв, М.Бердяєв, С.Булгаков, П.Новгородцев, В.Соловйов, Б.Чичерін, та ін. М.Восленський, М.Тихомиров, Л.Тимофєєв розглядали корупцію в межах радянської системи.

В Україні, в деяких аспектах, корупцію аналізували члени Кирило-Мефодіївського братства М.Грушевський, М.Драгоманов, С.Дністрянський, Б.Кістяківський, М.Ковалевський, Ф.Тарановский, М.Ренненкампф та інші автори. Зазначеної проблематики до певної міри торкались також науковці із середовища української еміграції - І.Борщак, М.Василенко, Д.Донцов, Б.Крупницький, О.Пріцак, О.Субтельний, М.Трофимчук, Р.Шпорлюк та ін.

Базою роботи послужили наукові праці в сфері дослідження корупції: С.Ванюшкіна, А.Долгова, М.Михальченка, О.Михальченка, М.Мельника, Г.Мішина, Є.Невмержицького, роботи Н. Батанової, Б.Волженкіна, О.Волоха, М.Камлика, О.Костенка, А.Редьки, М.Хавронюка, а також корупційного делікту в правоохоронних органах М.Данчука, які значною мірою й зумовили напрямки наукового пошуку.

Важливе методологічне значення для дослідження корупційного делікту, щодо напрямків та заходів боротьби з корупцією в Україні, мають праці вчених: В.Андрущенка, М.Бойчука, В.Вашкевича, І.Голосніченка, В.Гаращука, О.Кальмана, О.Коваленка, В.Лукомського, В.Муляра, І.Немчинова,

В.Остроухова, О.Прохоренка, О.Полисаєва. Вказані вище дослідники акцентували увагу на економічних, правових, політологічних тощо, аспектах функціонування корупційного делікту в соціумі, однак явно недостатньо зазначена проблема проаналізована в контексті соціально-філософського дискурсу. Враховуючи наукову значимість основних підходів до розуміння поняття в історичній ретроспективі, дало підстави щодо вивчення феномену корупційного делікту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана як складова частина загального плану науково-дослідної роботи кафедри політології та соціальних технологій Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету «Теоретичні та практичні проблеми модернізації соціальної сфери України» (№14/12.01.13). Тема дисертації затверджена Вченою радою Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 5 від 9 лютого 2011 року).

Мета дослідження полягає у з'ясуванні поняття корупційного делікту як прояву соціальної девіації, його особливостей, причин та умов виникнення, функціонування в різних соціальних системах, а також шляхом аналізу теоретичних та емпіричних джерел, суспільної практики, осмислити соціально-філософську сутність феномена корупційного делікту та його здатності системного впливу на суспільство.

Для досягнення цієї мети в процесі дослідження сформульовані наступні **завдання**:

- охарактеризувати основні теоретичні підходи щодо визначення корупційного делікту на засадах соціально-філософської специфіки розгляду вказаного явища;
- виявити особливості соціально-культурного контексту трансформації феномену корупційного делікту в історичній ретроспективі;
- визначити характер феномену корупційного делікту як прояву соціальної девіації в Україні та причини його поширення;
- обґрунтувати корупцію як історичне явище, а також проаналізувати еволюцію корупційного делікту в Україні в контексті порівняльного аналізу подібного явища в інших соціальних спільнотах;
- дослідити взаємозв'язок понять «корупція», «корупційний делікт», «соціальна девіація» та встановити об'єктивні передумови їх розмежування.

Об'єктом дослідження виступає корупція як соціальний феномен.

Предмет дослідження - соціально-філософський аналіз корупційного делікту як девіантного явища.

Методологічну основу дослідження складають *загальнофілософська* теорія пізнання, *загальнонаукові* принципи світоглядного плюралізму, застосування міждисциплінарного підходу. Співвідношення і розмежування корупційного делікту як соціальної девіації та корупції здійснювалося за допомогою методу *системного аналізу*. Використання *порівняльно-історичного* методу, дозволило дослідити вітчизняний та зарубіжний досвід теоретичного дослідження історії виникнення феномену корупційного делікту та його розвитку. Метод *опису, аналізу й синтезу, структурний* метод застосовувався для виявлення місця і функції корупційного делікту у суспільстві. Методи *індукції та дедукції* використано при розгляді співвідношення корупційного делікту та корупції в суспільстві. За допомогою *компаративістського* методу був здійснений комплексний аналіз етапів розвитку та формування корупційного делікту в історії філософської думки. *Комплексний* підхід та використання всіх зазначених методів наукового дослідження дозволили всебічно розглянути особливості адміністративно-правових, морально-ціннісних заходів боротьби з корупційним деліктом, виявити їх роль та місце в соціальній філософії.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці соціально-філософської авторської позиції щодо співвідношення корупції та корупційного делікту. Дисертація є однією із перших в Україні праць, у якій розглянуто недостатньо розроблені проблеми виникнення та функціонування корупційного делікту. Проведена робота дає підстави сформулювати положення та висновки, що містять наукову новизну й виносяться на захист:

вперше:

- розкрито та обґрунтовано складові поняття корупційного делікту та доведено необхідність переосмислення його сутнісних характеристик у соціально-філософському дискурсі;

- з'ясовано діалектичний взаємозв'язок первинної корупції та вторинного корупційного делікту і встановлено, що корупційний делікт є наслідком проявів системної корупції у суспільстві – вони активно впливають на реальні соціальні процеси сучасної епохи;

уточнено:

- теоретичні засади аналізу генези корупційного делікту, його прояви у соціальних спільнотах та фактори впливу на динаміку зростання і поширення вказаного явища у суспільстві;

- сутність феномена корупційного делікту, як багатовимірного, багатоаспектного явища, яке отримало статус всезагальної соціальної проблеми, здатної проявлятись в усіх сферах суспільного життя за умови

відсутності належних правових та культурних норм поведінки в поліетнокультурному середовищі.

Отримали подальший розвиток:

- концепція, в якій обґрунтовується теоретичне визначення корупційного делікту як прояву соціальної девіації;

- прояви корупційного делікту як важливого чинника сучасності та його впливу на сфери економіки, права, соціалізації підростаючого покоління, соціальної психології, політики, духовного життя тощо.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає, насамперед, в актуалізації та соціально-філософській концептуалізації проблеми корупційного делікту як девіантного явища сучасного інформаційного суспільства. Сформульовані та викладені в дисертації положення, узагальнення, висновки і пропозиції мають як загальнотеоретичне, так і спеціально-галузеве значення для соціальної філософії, політології, соціології, правознавчих дисциплін, спецкурсів та практичних занять оскільки розширюють і поглиблюють знання про корупцію як антисоціальне явище в цілому та про корупційний делікт, зокрема. Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали можуть бути включенні у процес підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, а також у практичній діяльності управлінських структур нашої держави. Теоретичні висновки і положення можуть використовуватися в подальших наукових розробках.

Особистий внесок здобувача. Всі результати і висновки отримані здобувачем самостійно в процесі дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданні кафедри політології та соціальних технологій Національного авіаційного університету, де відбулося її рецензування.

Результати дисертації доповідались на ряді міжнародних, всеукраїнських та міжвузівських науково-практичних конференціях: Міжнародна наукова конференція «Проблеми формування і розвитку громадянського суспільства» (Київ, 2011); IX Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми і тенденції розвитку сучасного суспільства» (Одеса, 2011); XII Міжнародна науково-практична конференція «Ключові інструменти організації людського співіснування: економіка та право» (Одеса, 2011); Міжнародна науково-практична конференція «Глобальні процеси: економічний та соціологічний вимір» (Сімферополь-Ялта, 2011); III Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації» (Сімферополь-Ялта, 2012); XII міжнародна науково-практична

конференція молодих учених і студентів «Політ. Сучасні проблеми науки» (Київ, 2012); Міжнародна науково-теоретична конференція «Антропологічні та соціокультурні виміри глобалізованого світу» (Київ 2012).

Результати дослідження використовувались автором у практичній роботі, в навчальному процесі під час проведення занять з курсу «Соціальна структура суспільства», «Соціальна філософія» та «Політологія» у Національному авіаційному університеті.

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 13 наукових працях, з них 4 публікації у збірниках наукових праць, які входять до переліку фахових видань, затвердженому МОН України, 2 - у наукових збірниках за кордоном (Росія, Німеччина), а також у 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлена її предметом, завданнями і логікою дослідження. Основна мета дисертації визначила структуру і зміст дослідження. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на шість підрозділів, висновків і списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 199 сторінок, з них 172 сторінки основного тексту. Список використаних у дисертації джерел становить 285 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, об'єкт і предмет дослідження, розкривається ступінь розробленості проблеми, визначені дослідницькі завдання та наукова новизна, показані методологічні основи дослідження, теоретичні та практичні значення одержаних автором результатів, їх апробації, описується структура і обсяг дисертаційної роботи.

У **першому** розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми корупційного делікту»** здійснюється ретроспективний соціально-філософський та історичний аналіз корупційного делікту, виокремлюються соціально-культурні витоки корупційних процесів, узагальнюються та обґрунтовується автором теоретико-методологічні підходи щодо визначення сутності правопорушення. Актуалізується феноменологічне розуміння «корупційного делікту».

У *підрозділі 1.1. **«Культурно-філософський дискурс корупційного делікту»*** здійснюється комплексний соціально-філософський аналіз поняття «корупційний делікт» як відображення соціокультурного способу існування у його взаємозв'язку із корупцією.

Ґрунтовне теоретичне дослідження корупційного делікту призводить до констатації його специфіки як інтерналізації ціннісно-нормативних очікувань суспільства, історично та культурно виправданих асоціальних норм за умов, котрі стають обов'язковими для індивіда тому, що нав'язуються йому ззовні, та встановлюються ним особисто. На підставі цього індивід відчуває внутрішню потребу в пристосуванні до оточуючого соціального середовища.

Важливим чинником корупційного делікту виступає намагання членів певного соціуму щодо встановлення неформалізованих вертикальних взаємозв'язків у царині захисту власних інтересів, насамперед економічних і культурологічних, з огляду на те, що державницькі інституції вже вичерпали здатність адекватного реагування на деформовані соціальні потреби широкого загалу, допоки інтереси абсолютної більшості громадян пов'язані солідарністю, а також внутрішньою лояльністю і обов'язками.

Необхідність боротьби з корупційними проявами закладені ще у ранніх цивілізаціях, зокрема в законах Хамурапі регулюється цілий спектр правовідносин Месопотамії в галузі регулювання стосунків чиновництва та маси підданих, де всі права і привілеї закріплені за рабовласниками, а раб - особа безправна. Аналогічні підходи ми віднаходимо в епоху античності, хоча у поглядах Лікурга та Платона звучить теза щодо необхідності соціального регулювання накопичення багатства. Автором проаналізовано дії карфагенської олігархії, яка за гроші зрадила власний народ у війні, діючи в інтересах ворога, також досліджено засадничі принципи Древнього Риму, в яких закладено норми правової регуляції проявів корупційного делікту.

Дисертантом розглянуто прояви корупційних дій і в епоху Середньовіччя, де підкуп у вигляді дарунка перетворився на норму стосунків, та лише в період Нового часу почав розглядатись, як порушення природних прав людини, а індустріальна епоха остаточно визначила корупційні діяння як посадовий злочин, що має глибоке соціальне коріння. Водночас тодішні законодавці, розуміли страшну небезпеку корупції для влади та вбачали її витоки у моральній площині – як зіпсованість можновладців, яку слід долати виключно репресивними методами.

У *підрозділі 1.2. «**Ґенеза поняття корупційного делікту як соціальної девіації**»* вказано, що загальнометодологічним принципом теоретичного аналізу ґенези корупційного делікту виступають історично обумовлені уявлення суспільства про ієрархію аксіологічних орієнтирів та моральної оцінки корупції різними соціальними прошарками. Якщо в суспільстві знижується значимість консолідуючих духовних чинників, які ще можна назвати державницькими, така суспільна система починає переживати процес

атомізації - повного або часткового дисонансу загальнодержавних та приватних інтересів. Саме за цих умов починає переважати прагматика поточної доцільності, прагнення збагатитись за рахунок інших людей, механізм корупційного делікту перетворюється на засіб виживання, набуває характеристик соціального феномену. Це вносить дисбаланс у роботу системи управління настільки, що поза корупційною складовою вона вже не здатна функціонувати.

Соціальна девіація це втрата державними інституціями керованості суспільними процесами, коли система управління втрачає здатність адекватно реагувати на соціальні трансформації, а в суспільстві виникає певний різновид суспільного консенсусу щодо масового порушення правових норм.

У масовій свідомості корупційний делікт, як соціальний феномен тлумачиться перш за все як неморальна дія, провина за яку повністю покладається на особу, наділену владою, а потерпає від неї хабародавець. Однак такого роду уявлення ставлять під загрозу виконання функцій посадовцями, адже приватний інтерес ставить під загрозу виконання обов'язків, підриваючи самі основи країни. Однак погляди на корупційний делікт протягом тисячоліть не були такими однозначними. Адже дарунки, як знак поваги, в цілому ряді культур і в наш час тлумачаться як засіб налагодження діалогу, встановлення міжособистісних контактів. Саме тому межа між власне демонстрацією поваги та корисливим діянням досить умовна і, як правило, перебуває в оціночній площині моральних відносин, однак має чітко визначені культурно-історичні рамки.

Визнання пріоритету соціальних і моральних цінностей та цілей – одна з істотних ознак відповідності вимогам часу, потребам суспільного поступу для обмеження дій корупційного делікту, що найбільш наглядно простежується в сфері соціального управління, яке проявляється у зловживанні суб'єктами управління своїми посадовими повноваженнями шляхом їх використання в особистих в широкому розумінні - індивідуальних і групових цілях.

Отже, корупційний делікт – це правопорушення, що здійснює особа порушуючи етичні, моральні, правові і т.д. правила та норми поведінки які існують в суспільстві для задоволення власних корисних цілей.

Другий розділ **«Етнокультурний контекст корупційного делікту»** складається з двох підрозділів та присвячений аналізу ролі держави, суспільства, влади як інституційного «поля» корупційного делікту. В ньому відображаються взаємовідносини складових елементів корупційного делікту.

У *підрозділі 2.1.* ***«Корупційний делікт як невід'ємна складова тоталітарних спільнот»*** доводиться, що держава є самодостатнім цілісним

утворенням у межах історично визначеного життєвого простору, діяльність якого забезпечується системою інституційної суверенної влади. Тоталітарна держава здатна функціонувати виключно на основі всезагального контролю у всіх без винятку сферах суспільного, громадського та особистого життя. Однак неймовірно збільшений державний апарат, не здатний впродовж тривалого часу здійснювати контроль такого роду. В результаті – спільнота починає шукати можливості для налагодження системи неформальних стосунків, що здатні пом'якшити жорстку соціальну регламентацію. Одним із таких засобів і виступає корупційний делікт, який проникає у всі суспільні верстви, перетворюючись на складову суспільного життя.

Тоталітарне суспільство жорстко регламентує особу в особистому житті. Тоталітарна система передбачає ієрархію, тому боятись людина починає не порушення закону, а гніву начальника. Людині не залишається місця для самореалізації, вона прагне реалізуватися в супереч системі. В наслідок цього будь-які протиправні дії невідворотні, бо не спрацьовує система покарань. Порушення законодавства або норм є допустимим за умови нейтрального, поблажливого ставлення керівника до проблеми, що створює реальне підґрунтя, як для корупції так і для корупційного делікту. Яскраве підтвердження цьому - функціонування різновиду тоталітарної системи - більшовизму, в межах якої корупційні діяння стали її сутнісною характеристикою.

У Російській імперії підґрунтям і початком корупційного делікту було проведення так званої системи місництва. Характерною рисою зазначеної системи організації влади на місцях було, зокрема, те, що більшість державних чиновників того часу, не отримували грошових виплат від держави, а жили виключно за рахунок поборів населення.

Доведено, що територіальний чинник, дефекти соціального контролю при бюрократичному централізмі і нерівномірне насичення чиновниками різних регіонів імперії також сприяли поширенню корупційного делікту.

Корупційний делікт перетворився на норму життя, особливо у сфері економіки, політики, бюрократичного апарату. Пропонується визначення корупційного делікту як соціально негативного явища котре полягає у підкупі одних осіб іншими, а основними його проявами вважають побори і комерційний підкуп в державних та недержавних структурах.

У *підрозділі 2.2. «Концептуалізація корупційного делікту в громадянському суспільстві»* здійснено аналіз корупційного делікту як асоціальної дії, що розглядається в якості проявів негативної активності членів громадянського суспільства, спрямованої на не правову поведінку у різних

формах міжіндивідуальної комунікації, що охоплює сфери матеріальної, демографічної, культурної тощо, репродукції.

Прояви корупційного делікту притаманні не лише розвинутим соціальним спільнотам, їх витоки можна віднайти задовго до інституалізації держави. На сьогодні, з урахуванням особливостей історичного розвитку, можна виокремити кілька етапів функціонування корупційного делікту в суспільстві.

Перший: характеризується тим, що визначальну роль у ньому відіграють форми взаємозв'язку природних стихій та людини. Засобами впливу на непідвладні людині стихії став своєрідний консенсус шляхом жертвоприношень, своєрідного «здобрення» природних сил, аналогічним чином стосунків і всередині людської спільноти. Здійснюваний акт дарування – на протязі тисячоліть тлумачився як важливий крок до налагоджування стосунків та демонстрація поваги або підлеглості.

Другий етап розвитку корупційного делікту – етап виникнення держави – являє собою період, позаекономічного та економічного примусу, коли корупційний делікт формувався як явище. Позаекономічний момент проявляється у відкупі від представника влади.

Третій етап розвитку корупційного делікту починає формуватись в рамках становлення громадянського суспільства на засадах західного типу демократій, в межах правовідносин та рівності всіх без винятку громадян перед законом. Чиновник отримує статус найнятого співробітника з відповідними повноваженнями на певний термін. За цих умов будь яка додаткова винагорода посадовцю тлумачиться в якості порушення або закону або етичних норм та потребує негайного реагування з боку суспільства. Цей етап характеризується тим, що корупційний делікт починає складати загрозу для держави і суспільства, для подолання якого необхідними стають консолідовані зусилля.

Корупційний делікт охоплює три поведінкові підсистеми: правову, деліктну і моральну. Тому до корупційного делікту відносяться аморальні вчинки посадовців, порушення ними норм етики. Моральна відповідальність виступає формою самоконтролю. Для протистояння корупційному делікту людина повинна діяти не під тиском обставин, а через визнання того, що кожен індивід є творцем людських цінностей.

Основним завданням **третього** розділу **«Перспективи подолання корупційного делікту в сучасних умовах»** – є аналіз взаємозв'язку корупції та корупційного делікту, механізмів його негативного впливу на суспільство в умовах глобалізації.

У *підрозділі 3.1. «**Соціально-філософські засади дослідження корупційного делікту в інформаційному суспільстві**»* доводиться, що однією з проблем соціальної філософії є дослідження питання політичних та антропологічних проявів корупційного делікту.

Дисертант доводить, що параметри постіндустріального суспільства характеризуються небаченою горизонтальною динамікою, яка втягує в свою орбіту людей. Таким чином відбувається змішання культурних ареалів, традиційних укладів етносів, які раніше перебували на периферії суспільного поступу. Більше того, навіть традиційні спільноти, які протягом тисячоліть, в силу різних причин, сповідували самоізоляціонізм, в умовах інформаційного колапсу виявляються включеними в інтеграційні процеси планетарного характеру.

Зазначені процеси актуалізують проблему традиційних уявлень представників різних етнокультурних укладів на корупцію та корупційний делікт. Якщо в межах спільнот, що вийшли за межі індустріального суспільства, тлумачення зазначених проявів однозначно негативне та потребує, як мінімум, морального осуду, то інші спільноти орієнтовані на корупційний делікт в якості цілком виправданої культурної традиції. Більше того, такого роду уклади починають співіснувати в межах однієї держави.

Об'єктом корупційного делікту стають інформаційні потоки у вигляді неофіційного використання офіційного статусу, що веде до конфлікту між громадськими обов'язками і особистою користю. Впродовж останнього часу в межах корупційного делікту мають шанс посилення таких його складових як протиправна діяльність у сфері управління, використання посадовими особами наданих їм прав і владних можливостей з метою особистого збагачення чи незаконне надання благ і переваг, протекціонізм - висування на посади працівників за ознаками родинності, земляцтва, особистої відданості та приятельських стосунків.

Деструктивним фактором виступає незнання або нерозуміння населенням своїх прав, що дозволяє посадовим особам довільно впливати на перебіг бюрократичних процедур. До того ж професійна некомпетентність бюрократії створює умови для довільного тлумачення стандартів і принципів, що лежать в основі роботи управлінських структур, які до того ж свідомо використовують у власних інтересах неврегульовані питання в сфері управління. За цих умов звичайним явищем стають кумівство та протекціонізм, внаслідок чого формуються особисті стосунки (таємні домовленості), що ослабляють механізми контролю та запобігання корупційному делікту.

Зазначене стає можливим лише в силу слабкості та нерозвиненості громадянського суспільства, внаслідок чого громадяни не мають достатнього впливу щодо ефективного контролю за діями осіб, що мають владу. Саме розвинене інформаційне суспільство може здійснювати контроль та протистояти корупційному делікту.

У *підрозділі 3.2. «**Корупційний делікт та перспективи його подолання у сучасних українських реаліях»*** досліджуються сутнісні характеристики корупційного делікту в українському соціумі.

Україна, як держава, що перебуває в стадії становлення, має можливість ефективно використати міжнародний досвід боротьби із проявами корупційного делікту. Найбільш значимий висновок, який можливо зробити за результатами такої боротьби полягає в тому, що впровадження репресивних методів не дадуть позитивних результатів щодо розв'язання даної соціальної проблеми. Подолання корупційного делікту є можливим лише за умови системної, цілеспрямованої, наполегливої роботи всього суспільства і перш за все державних інституцій під жорстким контролем громадськості.

У дисертації розглянуто роль та функції вітчизняної бюрократії яка на сьогодні перетворилась на інституціональний чинник утвердження протиправних корупційних діянь в Україні із корупційним деліктом включно. Саме ця суспільна верства, що виросла за часи незалежності, зуміла позбавитись навіть видимості контролю з боку суспільства. Завдяки цьому її верхівка безконтрольно розпоряджається державними ресурсами, здійснюючи так званий вторинний перерозподіл національного багатства в інтересах невеликої групи осіб. Зазначена система, продукуючи всезагальну бідність, штовхає середню та нижчу ланки управлінців до пошуку додаткових засобів існування, що стає живильним середовищем для поширення корупційного делікту. До того ж така модель забезпечує кругову поруку чиновництва, яке власні корпоративні інтереси починає протиставляти інтересам суспільства та держави.

Подолання вказаних негативних проявів можливе виключно в рамках громадянського суспільства, вибудуваного на засадах правової держави, як логічного завершення концепції подолання корупційного делікту в українському соціумі. При цьому антикорупційна діяльність повинна забезпечуватись науковою обґрунтованістю заходів протидії, послідовністю їх застосування та детальним аналізом дієвості. Проаналізовані концепції й теорії, які так чи інакше торкаються проблеми сучасного стану корупційного делікту, можна стверджувати, що відсутність відчутних результатів у викоріненні корупційного делікту можна пов'язати з браком свободи волі.

Соціальні девіації, що виникають у рамках системного корупційного делікту, здатні кардинально змінити соціальну дійсність сучасного українського суспільства, причому не завжди легітимним чином. Корупційний делікт як соціальний феномен проявляється в порушеннях (дисфункціях), що виникають в процесі досягнення спільних для соціуму цілей. В суспільстві виникла проблема яку необхідно долати піднесенням правової культури через виховання правосвідомості громадян держави, завдяки тріаді: влади, моралі та контролю.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено узагальнення та запропоновано нові підходи щодо теоретичного осмислення сутнісних характеристик корупційного делікту як філософської категорії.

Проведена дисертаційна робота дає можливість виробити цілісний підхід до проблеми корупційного делікту, та підстави сформулювати наступні висновки:

1. Інтеграційні процеси у суспільстві синергетично змінюють зв'язки між громадянами, що безпосередньо позначається на функціонуванні асоціальної свідомості із корупційним деліктом включно. Розкрито та обґрунтовано сутнісні характеристики корупційного делікту та необхідність переосмислення його складових на засадах соціально-філософського дискурсу. Здійснено вивчення явища корупційного делікту та виявлено відсутність соціально-філософського визначення відповідного поняття. Дослідження показало, що аналіз специфіки корупційного делікту в умовах глобалізації потребує кореляції методологічного та соціокультурного аспектів. Разом із тим глибина й динамічність сучасних трансформаційних процесів у суспільстві детермінує інваріантність проявів корупційного делікту навіть в межах одного культурного ареалу.

Охарактеризовано розуміння феномена - корупційний делікт, як багатовимірного, багатоаспектного явища, яке отримало статус всезагальної соціальної проблеми, що проявляється в усіх сферах суспільства в цілому, а також як не усвідосмення правових, культурних норм поведінки в поліетнокультурному середовищі. Природа явища корупційного делікту показана як іманентно-детермінована діалектична єдність соціальної девіації, що виникають у всіх сферах суспільного життя і впливають на трансформацію у суспільстві норм та орієнтирів.

2. Встановлено, що впродовж тисячоліть корупційний делікт тлумачився як дія, що розходиться із моральними приписами, однак ставлення до нього у різних спільнотах мало суттєві відмінності – від категоричного не сприйняття до схвалення за певних обставин. У період античності, корупційний делікт тлумачився як засіб існування та механізм досягнення балансу варварських держав, у Римі – як неприйнятний вчинок, що заслуговує осуду, однак саме тогочасними правниками була проведена межа між корупційним деліктом і власне корупцією. Середньовіччя повністю легалізувало корупційний делікт, і лише починаючи з епохи Нового часу, корупційний делікт став розглядатись як соціальна проблема. Обґрунтовано, що корупційний делікт набуває здатності перетворюватись на вагому суспільну проблему як реакцію на зростаючий дисбаланс системи соціально-економічних стосунків та порушення принципу адекватності отримання частки суспільного доходу, пропорційного вкладу тієї чи іншої суспільної верстви в його виробленні.

3. Доведено, що інституціональні чинники корупційного делікту зумовлені контрпродуктивною діяльністю адміністративно-політичної системи, нездатної реформуватись відповідно до нових потреб суспільства, з'ясовано рівні прояву корупційного делікту у сучасному суспільстві. Проведено теоретичний аналіз ґенези корупційного делікту, досліджено фактори, які найбільше проявляються в суспільстві та впливають на динаміку зростання і поширення зазначеного феномену, а саме: слабкість судової системи, низький рівень правосвідомості населення, патерналістські традиції та наявність розгалуженої бюрократичної системи, що перебуває поза контролем в інформаційному суспільстві.

Виходячи із специфіки корупційного делікту в Україні, антикорупційна політика має будуватися перш за все на реформуванні економіки, одним із стратегічних напрямів якої має бути максимально можливе виведення із тіні її окремих сегментів; включення корупційного делікту в правове поле; забезпечення суспільного контролю за діяльністю бюрократії; підтримка інститутів громадянського суспільства, залучення громадських організацій до вирішення значимих соціальних проблем; суспільному осуді; активна пропаганда в ЗМІ та закладах освіти; забезпечення всіх посадовців мотивованою заробітною платою.

Охарактеризовано феномен корупційного делікту в Україні та причини його поширення, а також аналіз еволюції в контексті порівняльного аналізу подібного явища в інших державах світу та визначено культурно-моральні, етичні заходи профілактики щодо корупційного делікту. Разом із тим глибина

й динамічність сучасних трансформаційних процесів у суспільстві детермінує інваріантність форм відтворення корупційного делікту, що потребує не лише описового характеру, а перш за все теоретичного узагальнення його сутнісних характеристик. Теоретично обґрунтовано визначення корупційного делікту як прояву соціальної девіації та подано розуміння корупційного делікту як важливого феномену сучасності та взаємозв'язку в соціумі.

4. Виявлено особливості історико-культурної трансформації феномену корупційного делікту. На основі культурно-історичного підходу до проблеми дослідження корупційного делікту, з'ясовано, що корупція по різному осмислювалась у контексті дослідження та порівняльного аналізу її у різних соціальних системах. Проаналізовано основні напрями та методи боротьби з корупцією в постіндустріальному суспільстві, з'ясовано систему організаційно-правових заходів боротьби з корупцією в різних державах та у різні часи.

5. Визначено та розмежовано поняття «корупційний делікт», «соціальна девіація», «корупційна поведінка» та їх співвідношення з корупцією. У ході дослідження було встановлено неоднозначність тлумачень зазначених понять у правознавчих, психологічних та філософських дослідженнях. Це обумовило необхідність встановлення сутнісних характеристик поняття «корупція» та його кореляції із поняттями «корупційний делікт» і «корупційна поведінка».

Досліджено та встановлено, що корупційний делікт є технологією корупції, мотивованою установками певних соціальних груп, діяльність яких детермінована історичним типом соціальності; з'ясовано та аргументовано діалектичний взаємозв'язок первинної корупції та вторинного корупційного делікту і встановлено, що корупційний делікт є наслідком корупції – вони активно впливають на реальні соціальні процеси сучасної епохи.

Результати дисертаційного дослідження засвідчують, що на рівні буденної свідомості, значна частина населення України терпимо відноситься до прояву корупційного делікту. Можна стверджувати, що корупційний делікт - це певна система стосунків, яка формується за умов неадекватного управління в царині соціальних трансформацій та здатна перетворитись на вагомий чинник життєдіяльності спільноти. Саме мораль має забезпечити стабільність, розвиток суспільства його громадян, що необхідно для запобігання корупційних проявів. Спільне благо суспільства надперсональна потреба, воно є необхідним елементом людського життя, як і індивідуальне благо кожного члена суспільства.

Огляд літератури з теми дослідження виявив дефіцит концептуального філософського розуміння проблеми і показав перспективи подальших досліджень корупційного делікту. Сучасний дискурс з питань корупційного делікту характеризується інтенсивним пошуком адекватних відповідей на виклики, які постають перед державами.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у таких публікаціях автора:

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Санжаровець В. М. Соціально філософський контекст корупційних діянь у сучасному суспільстві / В. М. Санжаровець // Політологічний вісник 58 Збірник наукових праць. Політологічний центр при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. – К. - 2011. - С. 189-198.

2.Санжаровець В. М. Корупційний делікт у контексті глобалізаційних трансформацій / В. М. Санжаровець // Вісник національного авіаційного університету. Філософія Культурологія. Збірник наукових праць №2 (16).- К. - 2012. - С.80-84.

3. Санжаровець В. М. Філософський аналіз корупції / В. М. Санжаровець // Політологічний вісник 60 Збірник наукових праць. Політологічний центр при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.- К. - 2012. – С. 166-175.

4. Санжаровець В. М. Корупційна складова діяльності олігархічних груп епохи еллінізму / В. М. Санжаровець // Політологічний вісник 61 Збірник наукових праць. Політологічний центр при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. - К. - 2012. – С. 34-43.

Публікації в іноземних виданнях:

5.Санжаровец В. Н. Коррупционный деликт как феномен десоциализации общества / В. Н. Санжаровец // European Applied Sciences Europaische Fachhochschule Stuttgart, Germany. - №1/2.- 2013. - P.81-82.

6.Санжаровец В. Н. Социально-философский анализ коррупционного деликта / В. Н. Санжаровец // Проблемы современной науки: сборник научных трудов: выпуск 10. Часть 2. – Ставрополь: Логос. - 2013.- С. 32-39.

Публікації в інших наукових виданнях та матеріали конференцій:

7. Санжаровець В. М. Розвиток культури в громадянському суспільстві через виконання освітньо-виховної функції / В. М. Санжаровець // Збірник тез Міжнародної наукової конференції «Проблеми формування і розвитку громадянського суспільства». – К. - 2011.- С.5-8.

8. Санжаровець В. М. Соціальні девіації в громадянському суспільстві / В. М. Санжаровець // «Проблеми і тенденції розвитку сучасного суспільства» Збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції Київ, Лондон, 14-19 вересня 2011р. – Одеса. - 2011. - С. 126-127.

9. Санжаровець В. М. Контроль корупції в демократичному суспільстві / В. М. Санжаровець // «Ключові інструменти організації людського співіснування: економіка та право» Збірник матеріалів XII-ої Міжнародної науково-практичної конференції тези доп. Київ, Лондон, 27 жовтня-1 листопада. - Одеса. - 2011.- С.77-78.

10. Санжаровець В. М. Транснаціональність корупції: культурологічний аспект / В. М. Санжаровець // «Глобальні процеси: економічний та соціологічний вимір»: Матеріали Міжнародної Науково-практичної конференції 9-10 грудня 2011р.: тези доп. – Сімферополь-Ялта. - 2011. - С. 119-122.

11. Санжаровець В. М. Корупційний делікт в правосвідомості українського громадянського суспільства / В. М. Санжаровець // «Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації»: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-28 січня 2012р. тези доп. - Сімферополь-Ялта.- 2012. - С.115-117.

12. Санжаровець В. М. Корупція як дестабілізуючий чинник функціонування суспільства / В. М. Санжаровець // XII міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів «Політ. Сучасні проблеми науки», 4 - 5 квітня 2012 року.:тези доп.- К. - 2012. - С.144.

13. Санжаровець В. М. Негативні прояви в соціумі через соціальну девіацію та корупцію / В. М. Санжаровець // Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції: «Подальший розвиток цивілізації: філософські, історичні соціологічні та політичні аспекти» 21-22 грудня 2012 р. - Одеса. – 2012. - С.41-44.

АНОТАЦІЇ

Санжаровець В.М. Корупційний делікт як прояв соціальної девіації: культурно-філософський аспект. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2014.

Дисертація присвячена соціально-філософському аналізу корупційного делікту, базових категорій і методологічному інструментарію, систематизації правопорушення, особливостей впливу в українському суспільстві.

Новизною даної дисертаційної роботи виступає розкриття корупційного делікту на основі існуючих теоретичних концепцій та підходів, його історико-філософських, соціально-антропологічних, онтологічно-структурних (інституціональних) та смислових аспектів. Проаналізовано явище корупційного делікту як складового корупції. Змістом зазначеного правопорушення є дії які регулюються соціальними, культурними і правовими нормами, а результатом є суспільний осуд.

Дисертант обґрунтовує положення про те, що соціальне явище - корупційний делікт виникає і підтримується на рівні неформальних соціальних зв'язків, що складають основу суспільства, він може бути виявленим на всіх рівнях управління ним, а також у системах, які забезпечують його саморегулювання. Тому у деяких країнах корупційний делікт в тій чи іншій мірі стає способом життя. Крім того, корупційний делікт розуміється як соціальне явище, що характеризується поблажливістю посадової особи і на цій основі корисливим використанням в особистих або в вузькогрупових, корпоративних інтересах офіційних повноважень, пов'язаних з ними авторитетом і можливостями.

Ключові слова: корупційний делікт, корупція, девіація, девіантна поведінка, делікт, корупційна поведінка, асоціальна поведінка, правопорушення.

Санжаровец В. Н. Коррупционный деликт как проявление социальной девиации: культурно-философский аспект. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2014.

Диссертация посвящена социально-философскому анализу коррупционного деликта, базовых категорий и методологического инструментария; систематизации правонарушения, особенностей влияния в украинском обществе.

Новизной данного диссертационного исследования выступает раскрытие коррупционного деликта основываясь на существующих теоретических концепциях, подходах и методологического аппарата, его исторически-философском, социально-антропологическом, онтологическом структурном

(институциональном) и смысловом аспектах. Проанализировано явление коррупционного деликта как составного коррупции. Содержанием данного правонарушения являются действия регулируемых социальными, культурными и правовыми нормами, а результатом является осуждение обществом.

Социальное явление коррупционный деликт возникает и поддерживается на уровне неформальных социальных связей, составляющих основу общества, он может быть обнаруженным на всех уровнях управления им, а также в системах, обеспечивающих его саморегулирование. Поэтому в некоторых странах коррупционный деликт в той или иной степени становится образом жизни. Коррупционный деликт, явление, характеризующееся снисходительностью должностного лица и на этой основе корыстным использованием в личных или в узкогрупповых, корпоративных интересах официальных полномочий, связанных с ними авторитетом и возможностями.

Результаты исследования коррупционного деликта, дали возможность сделать вывод о том, что коррупционный деликт является проявлением диспозиционного девиантного поведения, которое целесообразно рассматривать как отрицательное отклонение от задекларированных в обществе антикоррупционных норм. Коррупционный деликт в обществе обусловлен социальными, правовыми и психологическими факторами его детерминация, происходит на моральном, духовном уровнях.

Можно утверждать, что коррупционный деликт - это определенная система отношений, которая формируется в условиях неадекватного управления в области социальных трансформаций и способна превратиться в весомый фактор жизнедеятельности сообщества.

В святи с этим в работе рассмотрено основне социальные факторы, которые влияют на информационное общество. Распространению коррупционного деликта в Украине способствовал целый ряд факторов, поэтому преодоление его должно нести системный характер и учитывать не только борьбу с последствиями, но и устранения предпосылок появления коррупционного деликта. Мораль должна обеспечивать стабильность и развитие общества, гармоничное развитие его граждан с целью способствовать общественному благу при обеспечении стремлений блага личного. Общее благо общества, как надперсональная потребность, является таким же необходимым элементом человеческой жизни, как и индивидуальное благо каждого его члена. В обществе возникла проблема которую необходимо преодолевать подъемом правовой культуры через воспитание правосознания граждан государства, благодаря триаде: власти, морали и контроля.

Ключевые слова: коррупционный деликт, коррупция, девиация, девиантное поведение, деликт, коррупционное поведение, асоциальное поведение, правонарушение.

Sanzharovets V. M. Corruption Delict as a Display of Social Deviation: Cultural and Philosophical Aspects. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Philosophical Sciences, specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. - National Pedagogical University named after Mykhailo Dragomanov of Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2014.

The thesis is devoted to the socio-philosophical analysis of corruption delict, the basic categories and methodological tools; systematization of delinquency, characteristics of its influence in Ukrainian society.

Based on existing theoretical concepts, approaches and methodological apparatus corruption delict is disclosed. As well as its historical, social, anthropological, ontological and structural (institutional) and semantic aspects. The phenomenon of corruption delict is analysed as a component of corruption. The content of such delinquency are actions governed by social, cultural and legal norms, and the result is a public conviction.

The author proves thesis that the social phenomenon of corruption delict emerges and is maintained at the level of informal social ties that form the basis of society. It can be found at all levels of management, as well as in systems that ensure its self regulation. Therefore, in some countries, corruption delict to some extent becomes a way of life. Moreover, corruption delict, understood as a social phenomenon, characterized by indulgence of officials and as a result of their selfish use for personal or in group corporate interests, related them authority and capabilities.

Key words: corruption delict, corruption, deviation, deviant behavior, delict, corrupt behavior, antisocial behavior, delinquency, bribery, delict liability, desocialization.

НБ НПУ

100171200

Підписано до друку 24.10.2014 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 492
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.